

TÜRKÇEDEN BALKAN DİLLERİNE VERİLEN SÖZCÜKLER VE AĞIZ İLİŞKİSİ*

Fatma Sibel BAYRAKTAR**

ÖZ: Türkler tarih boyu Balkanlara birçok yoldan birçok kez ulaştılar. Ama en derin izlerini elbette ki Osmanlı hâkimiyeti süresinde bıraktılar. Bu izler Balkan dillerinin sözlüklerinde tanıklıklarını bugün de sürdürmektedir.

Birlikte yaşanan coğrafyalarda kültürlerin etkileşimleri kaçınılmazdır. Bunun en belirgin unsuru da verilen ve alınan kelimelerdir. Verilen kelimelerin alan tarafın dilinde gerçek anlamında kullanılması her zaman mümkün değildir. Alıcı dil kendi algısına, ihtiyaçlarına ve düşünce sistemine göre aldığı kelimeye anlam/anlamlar yükler. Zaman içinde fonetik ve morfolojik dönüşüm ve üstlendiği özgün anlamlarla alıntılanan sözcük artık yeni dilinin öz malzemesi haline gelir.

Balkanlara verdiğimiz her sözcük aynı zamanda bizim de kullanmakta olduğumuz sözcüklerdir. Bu yüzden kendi dilinde yaşadığı için anlam genişlemesine, daralmasına, anlam iyileşmesine, kötüleşmesine vb. anlam olaylarına uğrayan sözcüklerimiz verilen dilde bu serüvenlerden habersiz kendi kavram dünyalarını oluşturmaktadırlar. Bu sözcüklerin kimilerinin karşılığı alıcı dilde yokken kimilerinin vardır. Eğer karşılığı yoksa gerçek anlamını korumaya daha elverişlidir. Ama eğer karşılığı varsa alıntılanan sözcüğe terim anlamı verilmekte ve kullanımı için dar bir alan tahsis edilmektedir.

Bunların yanında bazı sözcükler Türkçenin bu günkü sözlüğünde yer almamaktadır. Ağızlarda yaşamakta olan sözcüklerin bazen asıl anlamında bazen yakın anlamında bazen de anlam değişimlerine uğramış haliyle Balkanlarda yaşadıkları görülmektedir. Örneğin Türkçe Sözlükte *engin*: 1. *ucu bucağı görünmeyecek kadar geniş, çok geniş, vasi*. 2. *denizin kıyıda çok uzaklarda bulunan geniş bölümü; açık deniz*. anlamlarına gelmektedir. Bu sözcük Bulgarca *engin*, *ingin* şeklinde ve *sıralı, düzenli, düzgün* anlamında geçmiştir. Bu anlam Derleme Sözlüğünde sözcüğün 5. anlamına karşılık gelmekte ve yakın anlam değişmesi olarak adlandırılabilir bir durumda bulunmaktadır. Sözcüğün bu anlamının kullanıldığı bölge olarak Gölpaazarı-Kurşunlu-Çankırı gösterildiğine göre buna bir anlam yüklememiz gerekmektedir.

Biz bu çalışmamızda Balkanlarda kullanılan Türkçeden alıntı sözcüklerden sadece Derleme Sözlüğünde karşılığı olan sözcükler ve kullanıldıkları bölgeleri inceleyeceğiz. Bu konuda bir harita elde etmeye çalışacağız.

* Bu çalışma, 8. Uluslararası Diyalektoloji ve Jeolengüistik Kongresi (14-18 Eylül 2015) Mağusa/Kuzey Kıbrıs'ta sunulmuş bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Yard. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatsibayraktar@gmail.com

Gönderim Tarihi: 03.04.2017

Kabul Tarihi: 17.10.2017

Anahtar Sözcükler: Derleme Sözlüğü, Türkçe Sözlük, Balkanlar, Alıntı, Anlam, Anlam olayları

THE WORDS ARE GIVEN FROM TURKISH LANGUAGE TO BALKAN LANGUAGES AND DIALECT INTERACTIONS

ABSTARCT: Turks arrived Balkan region in many times, from many routes throughout history. However they have definitely made their biggest impression during the Ottoman savereignty, for sure, which might be recognized as linguistic traces are remained in Balkan linguas.

It is dispensable for the cultures living in the same geography to get interacted witheach of her. The most distinction evidences of it is vocabularies are taken and given between another language speakers, yet, taken words are not always expected are using word as exact and original means by whom may take.The recipient language attributes meaning to the borrowed words accordingly to its own sense, needs and thinking mechanism. In due course, taken word becomes a genuine and natural item of receiver language with phonetical and morphological metamorphosis and undertaken new meaning burdens.

All words are borrowed (cloned) from Turkish language, are also being used by Turkish people . Thus, the words that are cloned obliviously, evolving by each other, in a way of extension of meaning, restriction of meaning or becoming good or evil meaning etc. through their adventure of evolution. Some words had not equivalence before they transfered to other languages, but some words already had. If the words have not meaning equivalence synonym in other language, after transfer or clone or borrow or share, the word tend to keep the original meaning of pre-transfered in its new language of it. If the word has already equivalence synonym in cross language, hence the word should be apt to attribute restricted meaning or term.

On the other hand, some words do not remain todays Turkish dictionaries or they are obsolote. Some words which are alive in some dialects of Balkan languages, sometimes differently in exact meaning, close meaning or changed meaning. For instance, the word of *Engin* exists with different meanings in Turkish language and Bulgarian language, originally it is a Turkish word and also remaning with close but different meaning in Bulgarian language. We can comprehend that words can also evolve with regards of geographical necessities. The word of *Engin* which is Turkish means in English 1. Immense or vast 2. Open sea, offshore or pelagic (The word of *Engin* is originated vicinity of "Gölpazarı- Kurşunlu – Çankırı" where far to sea shore.) but the word of *Engin* (*engín, ingín to accurate Bulgarian phonetic*) which is Bulgarian in English has some meanings as Ordered or Arranged in first meanings which is also shown Turkish dictionaries but at 5th meaning. That examples shows that the word of *Engin* transfered as close meaning.

In this study, we delve into restrictedly taken (borrowed by another language) Turkish vocabularies used in different Balkan geography which should have also equivalence thesaurus in Turkish Digest Dictionary with their existence geographies in there. We will try to attain a map according to our studies.

Keywords: Digest Dictionary, Turkish Dictionary, Balkans, Taken Words, Meaning

Giriş

Anlam değişmelerinin dil dışı sebepleri:

Anlam dediğimiz olgu zaman ve zemin dinlemeden değişip gelmektedir. Dilin canlı oluşu nedeniyle eğer bir sözcük ölmemişse hem zaman içinde hem de çevre faktörüyle hem ses hem de anlamca değişimlere açıktır. Bir sözcüğün temel anlamının yanında kazandığı pek çok yan anlam o sözcüğün canlılığının da kanıtıdır. Anlam değişmeleri sözcüğün ana dilinde meydana gelmekle kalmaz, ödünçlenen dilde de macerasına devam eder. P.Guiraud anlam değişmesine yol açan sebepleri sıralarken toplumsal sebeplere de parmak basmaktadır. Ona göre “toplumsal aktarmalar ve kelimenin toplumsal alanındaki kaymalar, kelimenin anlam alanını değiştiren özelleşme ve genelleşmedir. Bu anlatımsal adlandırmayla doğru orantılıdır”¹ Ullman anlam değişmelerinin sebeplerini; dile dayalı sebepler, tarihi sebepler,(nesnelere, kurumlar, düşünceler, bilimsel görüşlerdeki farklılıklara dayalıdır) toplumsal sebepler, psikolojik sebepler (duygu faktörü, tabu) yabancı etkiden kaynaklanan değişmeler ve yeni bir ada olan ihtiyaçtan kaynaklanan değişmeler olarak sınıflandırmaktadır.²

Aksan’a göre Türkçenin yayıldığı çeşitli alanlar için yüzyıllara göre bu çeşit anlam olaylarının saptanması hem Türkçe hem de dil bilimi yönünden özellikle değişmelerdeki etkenlerin aydınlatılması bakımından yararlı olacaktır.³

Balkanlarda Türk Varlığı:

Türkler Balkanlara 5. yüzyılda Batı Hunları, 9-11. yüzyıllarda Uzlar, Peçenekler, Bulgarlar, Kumanlar, Gagavuzlar, Vardarlar olarak yerleşmişlerdir.

Müslüman Türklerin Balkanlarda ilk yerleşimi ise 1261’de Moğollardan kaçıp Bizans’a sığınan Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus’la gerçekleşmiştir.⁴ Moğol idaresinden kaçan otuz kırk Türkmen obası Saru Saltık Baba ve İzzettin Keykavus’la 1263 yılında Bizans İmparatoru tarafından Kuzey Dobruca’ya yerleştirilmiştir.

¹ Pierre Guiraud, *Anlambilim*, (Çev: Berke Vardar), Kuzey Yayınları, Ankara, 1984, s. 73-74.

² Stephen Ullman, *Semantics, An Introduction to The Science of Meaning*, Oxford Basil Blackwell, London, 1972, s. 197-209.

³ Doğan Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*, DTCF Yayınları, Ankara, 1978, s. 137-138.

⁴ Halil İnalcık, “Türkler ve Balkanlar”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi 3*, Prizren, 2005, s. 21.

Osmanlılar Haçlı ordularına direnç gösterebilmek için fethettikleri Balkan topraklarına 14.yüzyıldan itibaren Anadolu'dan getirilen Türkmen ve Yörük kitleleri yerleştirdi.

Balkanlara en büyük ve en kapsamlı Türk yerleşimi Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılmıştır. Karamanoğulları'nı 1466'da Osmanlıya katan Fatih, Türkmenlerin İstanbul ve Rumeli'ye iskân edilmelerini istedi. Böylece hükümler döneminde fethi tamamlanan Yunanistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan, Eflak Boğdan ve İstanbul olmak üzere tüm Balkanlara Karaman, Konya, Aksaray, Niğde ve Kayseri'den gönderilen Türkmenler yerleştirildi. Ayrıca Karamanoğulları ile birlikte hareket ederek Osmanlılara karşı koyan ve 1425'de yıkılarak Osmanlıya katılan Aydınoğulları Yörükleri de aynı şekilde Balkanlara yönlendirildi. Balkanlara yerleştirilen bu Türkmenler Osmanlı ordusunun vurucu gücü ve İmparatorluğun Balkanlardaki güvencesi oldular.

Balkanlardaki Türk yerleşimleri Osmanlı mufassal tahrir defterlerindeki kayıtlarda mevcuttur ve köy isimleri olarak bulunmaktadır. Doğu Balkanlarda Varna'dan Tuna'ya kadar uzayan bölgede Yörük köylerini yerli Hıristiyan-Bulgar köylerinden ayırt etmek zor değildir. Istranca dağları Balkan dağ silsilesi Deli Orman ve Dobruca Kın'na XIV. yy. sonlarına doğru özellikle Timur'un Anadolu seferinden sonra Yörük gruplarının gelip yayıldığına tanık oluyoruz.⁵ 1530'a doğru Rumeli'de bütün Yörükler 50 bin aile olarak sayılmıştır.⁶

16.yy.a gelindiğinde ise Celali isyanları nedeniyle Anadolu'daki bazı Türk toplulukları da Balkanlara göç etmiştir. Celali isyanlarının yıkıcı faaliyetleri 1603'den sonra şehirlere de sıçradı. Ankara'dan başlayarak Afyon, Kütahya, Isparta, Kastamonu, Amasya, Tokat, Malatya, Harput, Maraş, Karahisar-ı Şarki gibi pek çok şehir ve kasaba büyük felaketler yaşadı. Bunun sonucunda "Büyük Kaçgun" denen isyanlardaki kıyımlardan kaçabilen ailelerden bir kısmı İran'a kaçarken saklanamayan ve kaçamayan kalabalık alevi Türkmen aşiretleri ise Bulgaristan ve Makedonya topraklarına sürgün edildi. O zamana kadar yalnız Batı Anadolu'dan yapılan iskânlarla az bir Türk nüfusuna sahip olan Balkanlarda bu tarihten itibaren Türklerin nüfusu çoğalmıştır.

⁵ Halil İnalçık, agm., s. 32.

⁶ Halil İnalçık, agm., s. 33.

Balkan Dillerine Geçen Türkçe Sözcükler Üzerine:

Balkan dillerindeki Türkçe söz varlığı azımsanamayacak ölçüde güçlü ve yerleşiktir. Öyle ki bazı Türkçeden alıntılanan sözcükler dilden bertaraf edilse yerine konulacak yerel bir sözcük bulunmamaktadır. Kabaca verilen sözcüklerin sayısına bakacak olursak; Romencede 1700 ile 3000 arasında Türkçe verintiden bahsedebiliriz. Bulgarcada en az 3500 sözcük Türkçedir. Sırp Hırvat dillerinde Skaljiç sözlüğünde 6878 değişik anlamda 8742 Türkçe sözcük bulunmaktadır. Arnavutçada Latifi Xhanari'ye göre 4500 civarında Türkçe sözcük vardır. Türkçe Balkan dillerine sadece adlar değil, fiiller, deyimler ve gramerlik unsurlar da vermiştir.

Kullanılan Metot:

Ağız atlaslarının hazırlanması için kimi zaman leksik ölçütler de kullanılmıştır. Hatta kimi araştırmacılar leksik haritaların bize dil değişiklikleri konusunda daha sağlıklı bilgiler sunacağını söyler.⁷

Bizim çalışmamızda ise amaç, bir dilin ağızları arasındaki leksik çalışmaların ötesinde, çağında lingua franka olan İmparatorluk dili Türkçenin, Balkanlardaki saklı verilerini incelemektir. Balkanlara verdiğimiz sözcüklerdeki anlam değişmelerini mercek altına aldığımız bir çalışmada bazı sözcüklerdeki anlamların güncel Türkçe sözcükle uyumsuz olmasına karşın ağızlardaki kullanımlarla uyumlu olduğu, sözcüklerin bazen asıl anlamında bazen yakın anlamında bazen de anlam değişimlerine uğramış haliyle Balkanlarda yaşadıklarını gördük. Dil öğreniminin resmi yoldan okullarda olduğu kadar halkın içinde, birlikte yaşayarak da öğrenildiği muhakkaktır. Yani Balkan dilleri sözlüklerinde yer alan ve karşılığı Türkçe sözlükte değil ama Derleme Sözlüğünde yer alan sözcüklerin halkın birebir karşılıklı ilişkisi sayesinde Anadolu'dan göçmüş veya sürgün edilmiş insanların ağzından alındığı şüphesizdir.⁸

Derleme Sözlüğü 1932 yılına kadar yazı diline girmemiş ve 1932-1960 yılları arasında yurdumuzun türlü bölgelerinde halk ağzından derlenmiş olan Türkçe ve ya Türkçeleşmiş sözcüklerin derlenmiş olduğu Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan 12 ciltlik bir sözlüktür.

⁷ Erol Kayra, "Lehçe Bilimi ve Dil Haritaları", *Türk Dili*, S. 479, TDK Yayınları, Ankara, 1991, s. 303.

⁸ "Bazı anlam kötüleşmesine uğramış sözcüklerin genel Türkçe sözlükle değil ama argo sözlükteki anlamıyla uyuşması sokak dilinin ortaklığını ve aynı zamanda argolaşma sürecinin aynı mantıkla işlediğini bize göstermektedir." (Bayraktar, F. Sibel, "Balkan Dillerine Geçmiş Türkçe Sözcüklerde Anlam Kötüleşmesi", *Trakya Üniversitesi Uluslararası Söz Sanat Sağlık Sempozyumu*, Edirne, 2016, s. 35).

Bu çalışmanın evreni Bulgarca sözlüklerde yer alan Türkçeden alınma sözcüklerin anlam bakımından standart Türkiye Türkçesi sözlüklerindeki anlamını vermeyen ama Türkiye Türkçesi ağızlar sözlüğündeki (Derleme Sözlüğü) anlamıyla örtüşen sözcüklerden seçilmiş örneklerden oluşmaktadır.

Bulgarca ile ilgili veriler Aleksandır Milev, Bojil Nikolov, Yordan Bratkov adlı yazarların oluşturduğu “Rechnik na Chudzite Dumii v Bılgarskiya Ezik” (Bulgarcadaki Yabancı Kelimeler Sözlüğü) adlı sözlükten derlenmiştir.⁹

Sözcükler seçilirken dikkate alınan nokta, Bulgarcadaki anlamlarının Büyük Türkçe sözlükteki anlamıyla kullanılmıyor olmasıdır. Uyumlu oldukları anlam Türkiye Türkçesi ağızlarıdır. Bazı sözcüklerin Türkçede birden çok anlamı vardır ve Bulgarcadaki anlamı bunlardan sadece birisi ile örtüşmektedir.

Burada amaçlanan, tarih biliminin sunduğu verilerle dil hafızasındaki verilerin uyumu konusunda malzeme ortaya koymaktır. Bu çalışmanın daha derin yapılması için çalışmalar devam etmektedir.

Bulgarcadaki sözcükler:

1. arış: (Far.) *kolun dirsekten parmaklara kadar olan bölümü, hlk. çözüğü*

Bunlar sözcüğün Büyük Türkçe Sözlükteki karşılıklarıdır. Aynı sözlükte “Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü” işaret edilerek *1.kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı, 2.araba kağınu oku, 3.düven oku, 4.eski dokumacıların kullandıkları bir ölçü* anlamları verilmiştir.

Bulgarcadaki anlamı “*arış: araba, kağınu oku*”dur.

Derleme Sözlüğünde (arış(I)DS. s.324) [Kılıkış-İz.; Yeniköy-Ba.; Fıli*Biga,*Gelibolu, Kepez-Çkl.; *İznik-Brs.; Tokat-Es.*Kandıra-Kc.; *Akyazı-Sk.*Çatalca,*Silivri, Poyraz, Yaylalı, *Şile-İst.-Çr.; -Ama.; Çilehane *Reşadiye-To.; Mahmudiye-Gr.; Osmaniye, Argıthanı, *İlgin-Kn.; Cebelibereket-Ada.; Hamitli *Uzunköprü, Lalapaşa-Ed.; Ceylanköy, *Lüleburgaz-Krk.; Kadıköy, Osmanlı, Ahırköy, Tatarlı, Sufular, *Saray-Tk.] bölgelerinde bu anlamda kullanıldığı belirtilmektedir.

2. cibre: Rum *a.(ci'bre) sıkılıp suyu alınan üzüm vb. meyvelerin posası* anlamının yanında Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü işaret edilerek *madeni kalem ucu, çürük ezik meyve, soğan tohumu, sebze ve meyvelerin ezilmiş halleri* anlamları da sıralanmıştır. Sözlüğün son maddesi BSTS Zanaat

⁹ Bulgarca Sözlükteki taramalar Aycan Boyacıoğlu (T.Ü., SOBE, Balkan Çalışmaları ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi) ve Gamze Aydemir (T.Ü., SOBE, Balkan Çalışmaları ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi) tarafından yapılmıştır.

Terimleri Sözlüğü tanımlaması ile “**cibre: üzüm posası** [Ulubey *Senirkent, *Yalvaç -Isparta; Özçaltı *Güdül -Ankara] [cirbe]: (Gençali *Senirkent -Isparta)] açıklaması verilmektedir.

Bulgarcada *cibri: üzüm posası* anlamındadır.

3. çalgın: *a. halk 1.sıcak veya soğuktan gelişemeyerek cılız kalan ekin. 2. uzun zaman bakır kapta kalan tadı bozulmuş yemek, çalık.* Sözlükteki diğer maddeler “Türkiye Türkçesi Ağızları” referans gösterilerek verilmiştir:

3.sıcak veya soğuktan gelişemeyerek cılız kalan ekin. 4. donmuş veya hastalıklı meyve. Deli, delimsi, oynak, terbiyesiz 5.kötürüm, inmeli, sakat. 6. benzeme, andırma (hk.) 7.uzun zaman bakır kapta kalan tadı bozulmuş yemek 8.hırsız 9.eski başörtüsü 10.hızlı akan su 11.çisenti, az yağın yağmur 12.kötürüm, inmeli

Bulgarcada “*çalgın: 1.sıcak ve soğuktan gelişemeyerek cılız kalan ekin*”

Derleme Sözlüğünde sözcüğün uyumlu anlamıyla kullanıldığı bölgeler ise (çalgın(I) DS. s.1052) [*Yalvaç köyleri -Isp.; -Brd. ve ilçeleri; Çaltıkçı *İnegöl -Brs.; -Kü.; Erkinis *Yusufeli, *Şavşat -Ar.; Lohan -Gaz.; Hisarcık *Yayladağı -Hat.; Ortaköy *Şarkışla, *Divriği, *Gürün, *Kangal -Sv.; Solakuşağı *Şereflikoçhisar -Ank.; -Bor -Ng.; -Ermenek -Kn.; Hacıhamzalı, Gülek *Tarsus, *Mut -İç.; *Kaş -Ant.; -Ed.; -Lüleburgaz, Çavuşköy *Babaeski -Krk.]

2.olgunlaşmamış meyve anlamları ile yer alır.

4. geren: *1. kopmuş ve kurumuş ağaç dalı, öküzlere yedirilen bir çeşit ot 2. sürünün serpilerek, dağılık yayılması hali 3 .kuruyunca çatlayan toprak, verimsiz, tuzlu, killi toprak 4.verimsiz, tuzlu, çorak toprak, damların üzerine konulan su geçirmez killi toprak, bataklık yer, yağlı ve kaygan toprak, iki dere arasında bulunan düz yer, ovalarda su toplanan çukur yer. 4.hafif bulutlu, sisli hava 5. ayın etrafında olan ince sis 6. sert ya da hafif rüzgar 7.kaba (kimse) 8.anlamsız konuşan (kimse).* Büyük Türkçe sözlükte verilen anlamların tamamı bize Türkiye Türkçesi ağızlarını işaret etmektedir.

Bulgarcada **geren:***1.ovalarda su toplanan çukur yer* anlamındadır. Derleme Sözlüğü bu anlamı için (geren(I.6).DS. S.1998) [*Karaman -Kn] adresini vermektedir. *2. köy hayvanlarının otladığı köy kenarındaki yer, otlak* anlamı ise Bulgarcanın kendi kazandırdığı anlamdır.

5. güme: *a. hlk 1. avcı kulübesi. 2. bostanda yapılan bekçi kulübesi* Sözlük diğer maddelerde Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünü referans gösterir.

1.avcı kulübesi, bağ ve bostana yapılan basit bekçi kulübesi, ahır 2.cevizli sucuk, içine ceviz, fındık gibi meyveler ezilerek konulan hamur işi

yemek (güme (I. 2) DS. s.2222) [Karadağ *Emirdağ, Çığırı *Dinar –Af.; *Eğridir, Deregüme, İğdecik –Isp.; Güney *Yeşilova, Taşpınar *Tefenni –Brd.; *Çal, Çöplü *Çivril, *Sarayköy –Dz.; –Ay.; Kemaliye *Alaşehir –Mn.; –Ba.; Fili *Biga –Çkl.; *Karacabey –Brs.; *Sivrihisar ve köyleri –Es.; –Çkr.; –To.; Çanılı *Ayaş –Ank.; *Milas –Mğ.; Hamitli köyü –Ed.; *Lüleburgaz –Krk.; *Saray –Tk.]

Bulgarca güme: *avcı kulübesi 2. yabancı ördeklerin avlanıp evcilleştirilmesi*¹⁰

6. kanara: *a.(kana'ra) esk. kesimevi, mezbaha* Türkiye Türkçesi Ağızları: *ldoymak bilmeyen, obur(insan ya da hayvan), başıboş ve obur köpek, 2. hayvan satılan ve kesilen yer, mezbaha, et çengeli 3. kayalık dik yamaç* (kanara(III) DS. s.2618 [-Brs.; *Bakırköy –İst.; Gölpazarı *Kurşunlu –Çkr.; –Sm.; Çakılı *Vize, *Lüleburgaz, Çavuşköy *Babaeski –Krk.; *Saray, *Çorlu –Tk.]

Bulgarcada kanara: *kayalık dik yamaç*¹¹

7. keleme: *sf.. hlk. sürülmeden bırakılmış (tarla), bakımsız bırakılmış (bağ veya bahçe)* Türkiye Türkçesi Ağızları: *sürülmeden bırakılmış tarla, (keleme(I) DS.2727) [-Ba.; –Çkl.; *Gölpazarı –Bil.; –Es.; *Göynük –Bo.; –Ks.; –Sn., *Tirebolu –Gr.; –Kn.; *Saray, –Tk.; *Uzunköprü –Ed.; Çavuşköy *Babaeski, *Lüleburgaz –Krk.] bakımsız bahçe ya da bağ ormandan elde edilen tarla. çayır, yeşillik alan*

Bulgarcada keleme: *sürülmeden bırakılmış*

8. kümbet: (II) [kümbet (II) 1. *içi tuğlalı soba* [-Dz.; Kiraz-İz.; Rumeli Göçmenleri-Ba-; *Vezirköprü-Sm.;-Ank. Göçmenler; Naip- Tk.] 2. *topraktan yapılmış soba* [Yenice *Karacabey-Brs.; Ceylan *Lüleburgaz-Krk. kümbet(II): Fili *Biga –Çkl.; Kemaller, Bulgaristan] (kümbet DS. s. 3033)

Bulgarcada kümbet: *topraktan yapılmış soba*

9. lök: *1.a.hlk. yedi yaşından büyük erkek boz deve.a. hlk 2. kireç, zeytinyağı, pamuk ve yumurta akının karıştırılması yoluyla kırık çanak, çömlükleri, künkleri birleştirmekte kullanılan macun, lökün bu maddeden itibaren Türkiye Türkçesi Ağızları sözlüğü referans gösterilmektedir.3.erkek*

¹⁰ Güme: ahır Tietze bu kelimenin Bulgarca gumno, Rus. gumno, Sırp. Hırv., Slov: gumno ile bir ilgisi olduğunu bildiriyor. Eren bu kelimenin yabancı kökenli olduğu iddiasını reddetmektedir (Hayriye Yenisoğlu Süleymanoğlu, *Tarih Boyunca Slav-Türk Dil İlişkileri*, TDK Yay., Ankara, 1998, s. 175).

¹¹ Kanara: kayalık dik yamaç Tietze bunun Bulgarca kanara kelimesinden geldiğini yazıyor. Ancak Bulgar Etimolojik Sözlüğünde Tietze'nin iddiası reddedilerek, kelimenin Türkçe asıllı olduğu belirtilmektedir (Yenisoğlu, *age.*, s. 178).

*deve, iğdiş edilmiş deve, kızgın azgın deve, tek hörgüçlü damızlık, tüysüz erkek deve, çökmüş oturmuş deve, dişi deve, doğurması yakın keçi, gebe hayvan 4.çaylak büyüklüğünde bir çeşit kuş, hindi 5.topaç 6. Çevresi toprakla yükseltilmiş tarla parçası, evlek 7.kurşun lehimlemekte kullanılan pamuklu bez 8. Kireç, zeytinyağı, pamuk, yumurta akının karıştırılmasından elde edilen, kırık, çatlak çanak, çömllekleri, künkleri birleştirmekte kullanılan macun. (lök (VI) DS. s.3089) [İshaklı *Bolvadin –Af.; Bağlılı *Gelendost, *Eğridir köyleri, Kumdanlı *Yalvaç, *Uluborlu –Isp.; Başpınar, Karamanlı *Tefenli, Salda, Güney *Yeşilova –Brd.; Oğuz, Darıveren *Acıpayan, Ovacık, Bereketli *Tavas –Dz.; Yeniköy –Ba.; *Orhangazi –Brs.; *Söğüt – Bil.; Tokat, Bozan –Es.; -Ks.; -Sm.; -Rz.; Erkinis, *Yusufeli –Ar.; *Ağın – El.; -Ml.; -Gaz.; -Krs.; -Ng.; *Elmalı, *Korkuteli, -Ant.; *Bodrum –Mğ.] 9. Yumurta akı, sabun, zeytinyağı ile yapılan ve kırık çıkıkların iyileştirilmesinde kullanılan bir çeşit ilâç, buğday unu ile yumurtadan yapılıp çocukların karnına konulan yakı, sabun ve yumurta ile yapılıp ağrıyan yere yapıştırılan yakı, karasakız, gaz lambalarının makine kısmını cam kısmına tutturmaya yarayan şap 9.büyük çamur parçası 10. Ekmeğin iyi pişmemiş durumu 11. Yalan 12. Boz devenin erkeği 13.tek hörgüçlü deve*

Bulgarcada lök: Kireç, zeytinyağı, pamuk, yumurta akının karıştırılmasından elde edilen, kırık, çatlak çanak, çömllekleri, künkleri birleştirmekte kullanılan macun

10. sarık: *sarılarak meydana getirilen başlık 2. kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, şal vb. 2. yapılarda duvarların köşelerine dikilen ağaç [Afşar *Gelendost –Isp] BSTS/Zanaat Terimleri Sözlüğü 1976*

Bulgarcada sarık: yapılarda duvarların köşelerine dikilen ağaç

Bulgarca Sözlükte Türkçeden alıntılanan ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki anlamlarıyla uyumlu bu on sözcüğün coğrafi dağılımlarına baktığımızda karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır:

Sonuç

Biz bu çalışmada Türkiye Türkçesi ağzlarından Bulgarcaya geçmiş on adet sözcüğü inceledik. Bulgarca ile ilgili veriler Aleksandır Milev, Bojil Nikolov, Yordan Bratkov adlı yazarların oluşturduğu *Rechnik na Chudzite Dumi v Bilgarskiya ezik* (Bulgarcadaki Yabancı Kelimeler Sözlüğü) adlı sözlükten derlenmiştir. Özellikle seçmiş olduğumuz sözcükler bu gün artık geçmişe oranla ziraat ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktan uzaklaştığımız için gündelik hayatımızda işlevini yitirmiş sözcüklerdir. Hepsi de anlam genişlemesi ile birden çok anlamda kullanılmaktadır. Bu anlamlardan birisi Bulgarcadaki anlamıyla örtüşmektedir. Bu görünümün bir anlamı olabilir mi? Türkiye'nin neresinden Bulgaristan'a göçler olduğu resmi kayıtlarda vardır ancak sözlükler de bize ipuçlarını sürmemize izin vermektedir. Ayrıca Türkiye'den Bulgaristan'a göçen/göçürülen ama aralarında bir ilişki olmayan Anadolu insanların da bu vesileyle geçmişte bir noktada aynı kökten geldikleri veya tarihlerinin keşiştiği düşünülmelidir.

Bizim kanaatimize göre bu metotla yapılan çok daha geniş çaplı bir çalışmayla Anadolu'daki Oğuz boy ve oymakları ile Oğuz dışı unsurların varlıkları hakkında bir başka açıdan da fikir sahibi olunabilir

Bulgarca Sözlükte Türkçeden alıntılanan ve Türkiye Türkçesi ağzlarındaki anlamlarıyla uyumlu bu on sözcüğün coğrafi dağılımlarına baktığımızda karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır: Isparta, Bursa, Kırklareli'den altışar sözcük, Eskişehir'den beş sözcük, Edirne, Çanakkale, Tekirdağ, Balıkesir'den dörder sözcük, Ankara, Konya'dan üçer sözcük, İstanbul, Denizli, Burdur, Aydın, Manisa, Afyon, Kütahya, Muğla, Antalya, Tokat, Çankırı, Sinop'tan ikişer sözcük Samsun, Sakarya, Bolu, Bilecik,

Çorum, Amasya, Niğde, Kastamonu, Giresun, Artvin, Sivas, Gaziantep, Hatay, İçel’den de birer sözcük bu listede yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı Orhan vd., *Ziraat Terimleri Sözlüğü*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1976.
- Akdağ, Mustafa, *Celali İsyanlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1243/14194.pdf>
- Aksan D., *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*, DTCF Yayınları, Ankara, 1978.
- Bayraktar F. Sibel, “Balkan Dillerine Geçmiş Türkçe Sözcüklerde Anlam Kötüleşmesi”, *Trakya Üniversitesi Uluslararası Söz Sanat Sağlık Sempozyumu*, Edirne, 2016, s. 31-36.
- Boeschoten, Hendrik, *Aspects of Language Variation, Turkish Linguistics Today*, Ed. H. Boeschoten- L. Verhoeven-Leiden-New York-Kobenhavn-Köln, 1991.
- Caferoğlu, Ahmet, *Türkiye’de Balık Adları*, TDED X, İstanbul, 1960, s. III-132.
- Demir Nurettin, *Ağız Sözlükçülüğü*, Kebikeç, S. 7/8, 199, s. 67-75.
- Derleme Sözlüğü*, 12 Cilt, TDK Yay., 2. bs., Ankara, 1993.
- Guiraud Pierre, *Anlambilim*, (Çev: Berke Vardar), Kuzey Yayınları, Ankara, 1984.
- İnalçık, Halil, “Türkler ve Balkanlar”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi 3*, Prizren, 2005, s. 20-44.
- Kayra, Erol, “Lehçe Bilimi ve Dil Haritaları”, *Türk Dili*, S. 479, TDK Yayınları, Ankara, 1991.
- Milev, A., Nikolov, B., Bratkov, Y., *Rechnik na chudzdite dumi v bılgarskiya ezik*, Nauka i izkustvo Yayınları, Sofya, 2003.
- Ullman Stephen, *Semantics, An Introduction to The Science of Meaning*, Oxford Basil Blackwell, London, 1972.
- Yenisoy Hayriye Süleymanoğlu, *Tarih Boyunca Slav-Türk Dil İlişkileri*, TDK Yay., Ankara, 1998.